

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVIII, СВ. 1

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVIII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović, Dr Sreto Tanasić,
Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov, Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2022

ISSN 0350–185X
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
књ. LXXVIII, св. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појковић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Слободан Ремейић, др Јелица Стојановић, др Срејто Танасић,
др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов, др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2022

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913) ; књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939) ; књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Вірограф comp). - 24 cm

Полугодишње. - Друго издање на другом медијуму: Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог
COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Ивана Антонић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), dr Irina Dulebová (Univerzita Komenského, Bratislava), др Валерия С. Ефимова (Институт славяноведения РАН, Москва), др Драгана Вељковић Станковић (Филолошки факултет, Београд), др Биљана Марић (Филолошки факултет, Београд), др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Борис Ю. Норман (Белорусский государственный университет, Минск), др Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), др Лариса В. Раџиурская (Университет Лобачевского, Нижний Новгород), др Слободан Реметић (Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука), др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Срето Танасић (Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука), dr Branko Tosovic (Karl-Franzens-Universität, Graz), др Анатолий А. Турилов (Институт славяноведения РАН, Москва).

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 29. марта 2022.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура: Дивна Продановић

Коректура резимеа на руском: Стефан Милошевић

Коректура резимеа на енглеском: дрТатјана Ружин Ивановић

Припрема за штампу: Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа: Вірограф comp d.o.o., Атанасија Пуље 22, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Роман Н. Кривко: Иерусалимски тип служебной минеи в южнославянской письменности XIV–XV вв.	9
Роман Н. Кривко: Служабни минеј јерусалимског типа у јужнословенским рукописима XIV–XV века	46
Roman N. Krivko: Service Menaion of the Jerusalem Type in the South Slavic Manuscripts of the 14 th –15 th Centuries	47
Драгана В. Станковић: Употреба беспредлошких генитива у говору младих Врањанаца	49
Драгана В. Станкович: Употребление беспредложного родительного падежа в речи молодых людей из г. Вранье	76
Dragana V. Stanković: Use of Genitive without Prepositions in the Spoken Language of Youth from Vranje	77
Лиљия Р. Дускајева, Любовь Ю. Иванова: Гипертекст одной новости в медиалингвистическом преломлении	79
Лилија Р. Дускајева, Љубов Ј. Иванова: Хипертекст новинске вести кроз призму медијске лингвистике	100
Lilija R. Duskajeva, Lyubov Y. Ivanova: The Hypertext of a News Item through the Prism of Media Linguistics	100
Венера Г. Фатхутдинова: Структура и семантика производных глаголов поведения в русском языке	103
Венера Габдулхаковна Фатхутдинова: Структура и семантика изведених глагола понашања у руском језику	118
Venera Gabdulkhakovna Fatkhutdinova: Structure and Semantics of Derived Verbs of Behaviour in the Russian Language	119
Гордана Р. Штасни: О транскатегоризацији и псеудотранскатегоризацији у домену простора	121
Гордана Р. Штасни: О транскатегоризацији и псеудотранскатегоризацији в пространственной сфере	143
Gordana R. Štasni: About Transcategorisation and Pseudotranscategorisation in the Domain Space	145
Душка Б. Кликовац: О природи значења везника <i>док</i> кад означава супротност (контраст)	147
Душка Б. Кликовац: О природи сојуза <i>док</i> при означенију противопостављенија (контраста)	163
Duška B. Klikovac: On the Nature of the Conjunction <i>dok</i> ('while') Denoting Opposition (Contrast)	165

Миливој Б. Алановић: Један тип допунске <i>кад</i> -клаузе	167
Миливој Аланович: Один тип придаточного <i>кад</i> -предложения	187
Milivoj Alanović: Ergänzungssatz mit subjunktor <i>kad(a)</i>	187

Некролози

Академик Предраг Пипер (1950–2021) (Рајна Драгићевић)	189
Wiesław Boryś (1939–2021) (Марта Бјелетић)	199
Дорин Гамулеску (1936–2021) (Биљана Сикимић)	203
Олга Недељковић (1937–2021) (Виктор Савић)	207

Хроника

Међународни округли сто <i>Александар Невскиј и Савва Сербскиј: подвиг и свјатост в языке, литературе, культуре, истории.</i> Институт славјанској культуры Россійскогo государственного университета им. А. Н. Косыгина и Институт славјановедения РАН. Москва, 24. новембар 2021. г. (Ружица Левушкина)	213
Научни скуп <i>Актуелна питања лексикологије и лексикографије српског језика.</i> Андрићев институт. Андрићград, 8–10. октобар 2021. г. (Наташа М. Миланов)	217
Научни скуп <i>Актуелна питања српског правописа: Нови прилози српском правопису 2.</i> Матица Српска, Нови Сад, Одбор за стандардизацију српског језика, Београд, 23. октобар 2021. г. (Слободан Б. Новокмет)	225

Прикази и критика

Т. И. Вендина. <i>Антропологија диалектног слова.</i> Москва – Санкт-Петербург: РАН, Институт славјановедения, 2020, 682 стр. (Софија Милорадовић)	233
Татјана Трајковић, Надежда Јовић (ур.). <i>На темељима народних говора: зборник радова посвећен проф. др Јордани Марковић поводом одласка у пензију.</i> Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2020, 739 стр. (Бранкица Ђ. Марковић)	243

Наташа Миланов. <i>Српски лексички фонд из угла њолисемије: глаголи, именице, њридеви</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 465 стр. (Милица Љ. Стојановић)	253
Милош Ковачевић. <i>Србистички огледи</i> . Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2021, 291 стр. (Миланка Бабић)	263
Илијана Чутура. <i>Међуоднос њрилога и њрилошких израза у савременом српском језику</i> . Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 2020, 295 стр. [електронско издање] (Милош Ковачевић)	275
Драгана Вељковић Станковић, Ивана Ђорђевић. <i>Меѡафоре и аналогије у настѡави српског језика – когнитивни ѡписи</i> . Београд: Јасен, 2021, 395 стр. (Јована Б. Јовановић)	284
Paweł Kowalski (ed.). <i>Słowotwórstwo w przestrzeni komunikacyjnej</i> . Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021, 372 стр. (Катарина Митрићевић-Штепанек)	295
Мотоки Номати и Сиори Киёсава (ред.). <i>Грамматика в обществе, общество в грамматике: исследования по нормативной грамматике славянских языков</i> . Москва: Центр славянско-евразийских исследований Хоккайдского университета, Издательский дом ЯСК, 2021, 304 стр. (Срето З. Танасић)	303

Библиографија

Библиографија за 2020. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	309
---	-----

Регистри

Регистар кључних речи LXXVIII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	427
Регистар имена LXXVIII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	429
Напомена	451

Драгана Вељковић Станковић, Ивана Ђорђевић. *Метафоре и аналогije у настави српског језика – когнитивни приступи*.
Београд: Јасен, 2021, 395 стр.

Књига „Метафоре и аналогije у настави српског језика – когнитивни приступ“ Драгане Вељковић Станковић и Иване Ђорђевић, објављена 2021. године у едицији „Језикословље“ издавачке куће *Јасен*, представља јединствену монографију у србистици будући да се у њој на иновативан начин спајају резултати истраживања из области когнитивне лингвистике – преваходно концептуалне анализе и теорије појмовне метафоре, са практичним дидактичким питањима и едукативним моделима савремене хеуристике и методике наставе српског језика. Полазећи од идеје да начин на који се концептуализују језичке појаве има изузетно значајну улогу у разумевању граматичких, ортографских, стилистичких и ортоепских поставки и начела српског језика, ауторке посвећују пажњу аналогijaма и појмовним метафорама као својеврсним „методичким водичима“, незаобилазним у сваком наставном процесу.

Према модели методичког уобличавања наставног садржаја из области српског језика запремају знатан сегмент садржаја ове публикације, она уједно има изузетан значај за лингвистичка истраживања савременог српског језика и може се читати као својеврстан уџбеник посвећен когнитивистичким теоријама, те метафори као универзалном когнитивном механизму који структурира мишљење, омогућавајући формирање концепата и организацију човековог појмовног система. Отуда и ауторке у уводној речи констатују да је књига стилски и садржајно прилагођена професорима српског језика, што је у складу са начелима примењене когнитивне лингвистике и конструктивистичке теорије на којима је методолошки заснована, али да је уједно намењена „свима који трагају за занимљивим [...] објашњењима језичких појава и појмова“, а то су, несумњиво, првенствено лингвисти.

Монографија „Метафоре и аналогije у настави српског језика – когнитивни приступ“ састоји се од 8 поглавља – уводног, у коме се ауторке усредсређују на тумачење неких од најзначајнијих елемената теоријско-

-методолошког апарата когнитивне лингвистике, чија имплементација затим, у наредних седам поглавља, омогућава иновирани приступ у настави српског језика, пре свега у домену примене хеуристички активних појмовних метафора у презентовању појединих наставних јединица. Циљ ауторки је да кроз имплементацију когнитивистичких алатки у обради неких тематских јединица из граматике српског језика помогну обема странама у побољшању когнитивних стратегија и савладавању различитих проблема са којима се сусрећу у наставном процесу.

Са лингвистичког становишта посебну пажњу завређује прво поглавље књиге, које носи назив „Аналогије и методички активне метафоре у настави српског језика“. Како би указале на методологију коришћену у овој књизи – на различите тековине примењене когнитивне лингвистике тј. на језичке појаве које пружају могућност за једноставније усвајање знања из матерњег језика, ауторке се најпре осврћу на почетке развоја теоријске когнитивне лингвистике 80-их година XX века. У овом делу истакнуто је да се језичке појаве, као и сви други апстрактни и структурно сложенији појмовни домени, могу сагледавати и описивати посредством когнитивних схема заснованих на појмовној метафори и метонимији. Ауторке констатују да ови механизми као инструменти мишљења имају експланаторни потенцијал захваљујући коме се може унапредити процес учења. У тачки „О аналогији и метафори“ ауторке упознају читаоца са семантичким опсегом који покривају ова два термина, истичући најпре да диференцијација двају појмова почиње на дихотомији *експлицитно* – *имплицитно*, дакле, на чињеници да успостављање аналогије подразумева очигледну сличност двају ентитета који се повезују, док се метафора као стилска фигура заснива на необичности, неочекиваности, скривеној корелацији која је последица несродности двају ентитета. Овакво виђење послужило је ауторкама да се осврну на два различита приступа метафори и њено двојако тумачење – у књижевној уметности, где се метафора посматра као стилско-изражајно средство, фигура за онеобичавање текста; и у лингвистици, где се третира као лексички или когнитивни механизам. Даље у тексту, ипак, читаоци се информишу и о умногome другачијем односу који постоји између *појмовних* метафора и аналогија. Ауторке запажају да свака појмовна метафора има своје извориште у аналошком повезивању двају домена, изворног и циљног, односно да почиње на успостављању релација између тих домена, на основу претходно уочене сличности међу њима. Подробна теоријска објашњења о условљености појмовне метафоре аналогијом воде закључку да је аналогија предуслов метафоре, те да појмовну метафору треба посматрати преваходно као резултат аналошких процеса, а оба механизма као когнитивне алатке које представљају значајан део научних парадигми, јер доприносе егзактности.

Засебне тачке у оквиру првог поглавља ауторке посвећују појединачном разматрању ових двају когнитивних механизма, што сегменте „Аналогије у настави“ и „Аналогије и хеуристичке метафоре“ чини изузетно информативним и едукативним у теоријском смислу. Кроз призмину наставног процеса, учења и подучавања, ауторке осветљавају потенцијност ових алатки мишљења, које су током друге половине XX века широко прихваћене у филозофији, психологији и теоријама учења као когнитивни механизми заступљени у свим врстама научног и ненаучног дискурса, и од кључног су значаја за развој људске мисли. Ови делови текста умногоме надилазе презентовање аспеката методичке примене метафора и аналогија у настави и читаоцима доносе резултате истраживања и запажања ауторки о развоју аналошког мишљења уопште, те о неуролошкој подлози ових когнитивних процеса. Ауторке констатују да је аналошко размишљање као способност уочавања сличности међу контекстима и њихово повезивање један од најбитнијих предуслова ефикасног образовног процеса. Полазећи од чињенице да је употреба метафора и аналогија веома заступљена у свакодневной комуникацији, ауторке истичу њихову важност и могућност примене у наставном дијалогу, када је неопходно приближити и појаснити ученицима нове и апстрактне садржаје. Као ефикасно интелектуално, па отуда и педагошко оруђе, аналогије помажу да се доведу у везу два појма или домена од којих је један познатији и чулно доступнији, да се ново разуме и илуструје путем познатог, а метафора затим омогућава успешан когнитивни трансфер будући да „ум тражи упориште у сликовитом мишљењу“.

Из закључака које су ауторке изнеле у првом поглављу монографије наслућују се већ неки од врло продуктивних и заступљених метафоричких сценарија по којима се одвија и структурира наставни процес, што је детаљно представљено у другом поглављу, под називом „О концептуализацији наставе и учења матерњег језика“. Д. Вељковић Станковић и И. Ђорђевић истичу да је циљ овог дела књиге да се читаоци упознају са значајем појмовних метафора у настави српског језика – како они који као предавачи учествују у том процесу, тако и сви остали, попут нпр. лингвиста, који ове метафоре и метафоричке сценарије могу проучавати са научноистраживачким аспирацијама. Настојећи да одговоре на питања које се појмовне метафоре користе у пракси, те на који се начин њиховом применом може унапредити настава, ауторке заправо у континуитету сугеришу да су концепти које анализирају од изузетног значаја не само за подучавање и учење матерњег језика већ и за очување културних и идентитетских вредности говорника српског језика. Позивајући се на пионирско дело Лејкофа и Џонсона, који појмовну метафору тумаче превасходно као когнитивни механизам и инструмент мишљења, ауторке констатују да напредак у настави нужно зависи од метафоричке

концептуализације учења, али и од улоге коју наставник и ученици имају у наставном процесу. Резултати истраживања које ауторке презентују проистекли су из анализе одговора испитаника – учесника анкете која је спроведена међу студентима Филолошког факултета Универзитета у Београду са циљем да се утврди који појмовни домени служе као изворни при концептуализацији целокупног наставног процеса као сложеног апстрактног домена, али и приликом разумевања и појмовног одређења његових структурних елемената (учесника у наставном процесу – професора и ученика, наставног градива, учења као когнитивне радње итд.). Ауторке запажају да у великом броју случајева доминирају метафоре *йуџа* (нпр. учење је путовање; наставник је водич; ученик је путник; наставна јединица је сегмент пута; тешкоће у обради градива су препреке које треба савладати), метафоре *уметничког стваралаштва* (наставник је уметник/стваралац; настава/час је уметничко дело; ученик је реципијент уметности), као и метафоре *расћа, неговања* (наставник је баштован; ученик је биљка/цвет; учење је раст) и др. Ови метафорички сценарији се, у складу са природом и општом тенденцијом појмовних метафора, могу даље разрађивати, уз конкретизацију изворних домена, те ауторке региструју и друге начине концептуализације наставе и њених актера. Концепт *стварања* омогућава нпр. појмовне метафоре наставник је бог/створитељ; наставник је градитељ/произвођач, док концепт *неговања* као конкретизацију има метафоричке сценарије у којима наставник је лекар, ученици су пацијенти, учење матерњег језика је оздрављење, а грешке које се праве током учења су болест. Наставник се, такође, може концептуализовати и као енциклопедија, звезда водила, увеличавајуће стакло и сл., а све то, по мишљењу ауторки, показује како говорници српског језика перципирају и концептуализују учење и усвајање знања и колико се вреднује веома сложена, одговорна, али и динамична улога реализатора едукативног процеса.

У тачки „О утицају концепата на реализацију наставе“, у оквиру другог поглавља монографије, ауторке објашњавају због чега су управо појмовне метафоре добра методичка алатка у процесу подучавања и усвајања нових знања на часовима матерњег језика. Њихови закључци почивају, с једне стране, на искуству и методичкој пракси, али све то, с друге стране, и у овом сегменту, поткрепљују релевантним теоријским поставкама из сфере концептуалне анализе. Оне истичу да појмовна метафора у настави има експликативну функцију, јер се непознато може лакше објаснити и приближити посредством познатих ентитета и домена. Захваљујући примени метафоре, те појмовном мапирању и концептуализацији која подразумева образовање и разумевање апстрактних појмова на основу човековог физичког, чулног, емоционалног и интелектуалног искуства са светом око себе, могуће је усвајање и надградња

ученичког знања. У сегменту под називом „Концепти везани за вербалне методе“ ауторке упознају читаоце са формама језичке реализације наставног процеса, будући да су настава и подучавање нераскидиво повезани с језичком комуникацијом и вербализацијом. Осврћући се на модел наставе у коме је наставник упућен на неумерено и непримерено коришћење монолошке методе, ауторке афирмишу хеуристички дијалог и истичу значај умешног вођења дијалога за успешну реализацију трансфера и усвајања знања. У засебном потпоглављу ауторке одговарају на питање „Како разумевање припреме за држање часа утиче на наставу?“, при чему указују на појмовне метафоре и аналогije везане за извођење наставе и ток наставног процеса. Анализа писаних припрема послужила је ауторкама да уоче општије појмовне метафоре и сценарије који структурирају човеков појмовни систем и помажу у концептуализацији многих сложених процеса, па и наставног. Посреди су, на пример, метафоре СДРЖАВАЊА И КАНАЛА (НАСТАВНИК ЈЕ СДРЖАТЕЉ ЗНАЊА; НАСТАВНИК ЈЕ ПРЕНОСИЛАЦ ЗНАЊА; УЧЕНИК ЈЕ ПРИМАЛАЦ ЗНАЊА), као и поменута метафора ПУТОВАЊА, а све то говори у прилог чињеници да су појмовне метафоре универзални когнитивни механизми, својствени сваком човеку, а који се у одређеној сфери примене само усложњавају, конкретизују и по потреби модификују. Насловивши једно од потпоглавља у овом делу монографије „Ка креативним метафорама и креативној настави“, ауторке већ значењем дативне конструкције сугеришу пожељан правац у ком треба усмерити наставни процес и потрагу за одговарајућом формом реализације часа, јер циљ модерне наставе није грађење статичних приступа. Ипак, напомињу да ни креативне метафоре и иновације у наставном процесу није пожељно прихватати некритички, јер је крајњи циљ сваке метакогнитивне активности, па и промишљања о методичким моделима који се примењују у реализацији часа – постизање адекватних резултата у датом процесу. Отуда се друго велико поглавље монографије завршава потпоглављем под називом „Традиционална и модерна настава“, у коме ауторке настоје да укажу на неопходност очувања традиције и традиционалних приступа и вредности у наставном процесу, јер је комуникација с традицијом један од важних начина успостављања и одржавања везе са културним и колективним памћењем. Ауторке подвлаче да однос према традицији у свим доменима живота и стварања обликује будућност једног народа и да ју је неопходно посматрати кроз призму искуства, наталоженог знања, релевантних вредносних параметара који су потврђени завидним континуитетом. Закључак који износе – да „напредак не може бити утемељен на поларизацијама ново–старо, модерно–традиционално“ има универзалну вредност, јер превазилази наставне, педагошке оквире и тиче се једнако научноистраживачких поступака и метода, али и сваке друге сфере човековог делања.

Треће велико поглавље монографије доноси „Цртице из наставне морфофонологије: од метафоричног термина до метафоричног сазнајног пута“. У овом делу књиге ауторке разматрају употребу дидактичких метафора и аналогија на часовима српског језика који су посвећени обради фонетских и фонолошких наставних јединица, а језичка појава посредством које су одабрале да представе могућност примене појмовних метафора у приближавању и појашњењу гласовних алтернација и с њима скопчану ортографску норму – јесте геминација. На примерима удвојених сугласника у спојевима са префиксима, као и на додиру двеју речи (финалног сугласника претходне и иницијалног следеће речи), те на случајевима који репрезентују удвојене вокале, ауторке објашњавају геминате путем метафоричког сценарија СПОЈЕНИХ И ОДВОЈЕНИХ БЛИЗАНАЦА односно ВИДЉИВИХ И НЕВИДЉИВИХ СКРИВЕНИХ БЛИЗАНАЦА.

Четврто поглавље носи назив „Морфолошке теме“, а ауторке у њему обрађују начин на који је могуће применити „Когнитивни приступ у обради граматичке категорије глаголског вида“, при чему посебно истичу да за презентовање ове морфо-синтаксичке глаголске категорије у настави нарочит значај имају метафоре које проистичу из концептуализације времена као простора и догађаја као предмета. Читалац се овде информише о неким широко прихваћеним појмовним метафорама, које су уочене и код истраживача у другим лингвистичким срединама (нпр. ИМПЕРФЕКТИВ ЈЕ ФЛУИД; ПЕРФЕКТИВ ЈЕ КОМПАКТАН ЕНТИТЕТ), што значи да је начин на који разумевамо аспектуалност глагола универзалан и својствен свим људима. Ауторке наглашавају важност употребе одговарајућих метафора и аналогија у обради наставне јединице која се тиче категорије глаголског вида, јер је то основ за касније усвајање градива о глаголским облицима – њиховом грађењу, употреби и значењима. Овај сегмент монографије Д. Вељковић Станковић и И. Ђорђевић такође надилази тематику методике наставе матерњег језика и опис хеуристичких средстава која омогућавају реализацију наставног процеса. Користећи категорију глаголског вида, а у оквиру ове теме диференцијацију глагола на релацији дуративни : тренутно-свршени односно дуративни : итеративни, као и кроз анализу видских хомографа чије је значење могуће одредити тек у контексту и кроз сагледавања језичке ситуације у којој су употребљени, ауторке суштински разматрају далеко ширу тему, која се тиче разумевања појма времена, његовог протока, трајања, те концептуализације категорија *пре* и *после*, *сада*, *овде* итд. Уопште узевши, ово поглавље монографије представља важан допринос когнитивнолингвистичком тумачењу појма ВРЕМЕ. Захваљујући представљеној анкети, те анализи уџбеничких конструкција и наставних јединица посвећених овој сфери, читалац се упознаје са метафоричким сценаријима за концептуализацију времена као простора. Према једном сценарију, ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР КОЈИ СЕ ПОСТОЈАЊЕМ ПРЕЛАЗИ; ВРЕМЕ ЈЕ

РЕЋАЊЕ ДОГАЂАЈА ИЛИ ВРЕМЕНСКИХ ЈЕДИНИЦА – ПРЕДМЕТА; ВРЕМЕ ЈЕ УСМЕРЕНИ НИЗ ПРЕДМЕТА; ДОГАЂАЈИ СУ ЕНТИТЕТИ РАСПОРЕЂЕНИ У ПРОСТОРУ. Такође, на основу анализе одговора испитаника који су учествовали у анкетама, ауторке запажају да се ВРЕМЕ неретко концептуализује и као ЛИНИЈА УСМЕРЕНА ОД ПРОШЛОСТИ КА БУДУЋНОСТИ, као САДРЖАТЕЉ, али и као ЛИНЕАРНО КРЕТАЊЕ / ПОКРЕТНИ ОБЈЕКАТ. Дакле, појмовним метафорама преко којих указују на разумевање видских значења глагола, ауторке заправо на еклагантан начин потврђују у литератури познате и описане начине разумевања времена, истичући још једном важна когнитивистичка запажања да се време може схватити као динамичан или статичан ентитет.

Тема пете велике целине монографије Д. Вељковић Станковић и И. Ђорђевић јесте „Настава творбе речи и ширење активног лексикона“, која се у овом поглављу посматра из неуобичајених и неконвенционалних перспектива, на иновативан и за савремено образовање одговарајући начин. Ауторке полазе од запажања која је Александар Белић дао у вези са наставним приступом области грађења речи и истичу његово апострофирање значаја творбе речи за добро познавање и владање матерњим језиком, закључујући да богаћење речника доприноси повезивању идеја и развоју мишљења. Затим у тачки „Појмовне метафоре у наставном дијалогу“ читаоцима предочавају да је метафоричко изражавање у презентацији наставног садржаја и креирању термина у сфери дериватологије присутно још од најстаријих уџбеника и граматика српског језика, те да је управо Белић објашњавао нпр. корен речи користећи метафору ПРАРОДИТЕЉА, а све лексеми у чијој се творбеној структури појављује тај корен као породицу речи. У појединачним тачкама у оквиру овог поглавља ауторке говоре „О перцепцији и употреби непознатих речи“, а пажњу им привлачи и „Хумор у настави: креативност у творби и настави творбе речи“. На великом броју примера деривата различитих творбених типова показују да је употреба шалвиве лексике пожељна како би се у настави пробудила пажња и интересовање ученика за градиво, јер хуморни контексти стварају веома повољан темељ за стицање знања. У овом делу монографије ауторке још једном излазе из оквира методике наставе и примене хеуристичких средстава у образовном процесу и доносе малу когнитивистичку студију о условљености шалвивих лексеми и њихове сценичности различитим когнитивним факторима, вербалним асоцијацијама, блендирањем и појмовним обједињавањем на плану мишљења. Такви когнитивни механизми, објашњавају ауторке, затим резултирају лексичким стапањем и творбеним процесима деривације, композиције, сливања нових речи, чија оригиналност и духовитост произлазе из диспаратитета двају менталних простора, из појмовне интеграције ентитета које карактерише очигледан несклад, необичност, супротност, удаљеност. С тим у вези, посебно интересовање показују за сливенице, које уобичајено карактерише

нов, духовит угао посматрања и креативност на менталном и језичком плану.

У шестом поглављу монографије описана је „Примена когнитивног приступа у настави синтаксе“. Ауторке у првом одељку разматрају „Могућности примене когнитивног приступа у тумачењу зависних реченица“. Читалац се овде упознаје са метафоричким сценаријима посредством којих се концептуализује зависносложена реченица, а самим тим и са појмовним метафорама које могу бити продуктивне у наставном процесу и отуда допринети бољем разумевању ових комплекснијих синтаксичких проблема. Будући да су у когнитивном апарату говорника српског језика несумњиво присутне појмовне метафоре зависносложене реченице су комплексне, сложене композиције / конструкције; зависне реченице су конституенти / чланови / делови више јединице (композиције / конструкције), унапређење хеуристичког процеса могуће је разрадом метафоричког сценарија *грађевине, конструкције, сложене композиције, саобраћајне инфраструктуре* и *саобраћајних средстава* и сл. Ауторке наводе примере одговарајући појмовних метафора посредством којих се концептуализује однос између клауза у зависносложеној реченици: нпр. зависносложена реченица је саобраћајна композиција: КАМИОН/АУТОМОБИЛ С ПРИКОЛИЦОМ. Даље формирање метафоричких сценарија заснива се на сликовитим разрадама, појмовној конкретизацији појединих реченичних конституената (ПРЕДИКАТ ЈЕ ТОЧАК; СУБОРДИНАТОР ЈЕ ВУЧНА КУКА, СПОЈНИЦА), а из свега проистиче и разумевање комуникативне вредности предикатске реченице као апстрактног ентитета (КОМУНИКАЦИЈА ЈЕ КРЕТАЊЕ/ПУТОВАЊЕ; КОМУНИКАТИВНА ВРЕДНОСТ ЈЕ САМОСТАЛНО КРЕТАЊЕ/ПУТОВАЊЕ).

У посебном одељку шестог поглавља Д. Вељковић Станковић и И. Ђорђевић баве се темом из синтаксичке парадигматике – глаголским прилозима као кондензаторима реченичног садржаја. Након осврта на значење и употребу глаголских прилога, на њихову обраду у релевантној литератури (учбеницима и граматикама), ауторке представљају когнитивно утемељен методички модел и апликације о овим специфичним глаголским облицима, те закључују ово велико поглавље важним увидима који се тичу улоге концепата и појмовних метафора, аналогija и појмовних интеграција у разумевању садржаја наставних јединица.

Седмо поглавље монографије носи назив „О писмености и правопису из когнитивног угла“, а један од задатака које ауторке постављају у уводном одељку јесте одгонетање концепата, когнитивних схема и метафоричких сценарија по којима разумемо писменост и правопис као апстрактне појмовне домene. Методичка начела наставе, дидактички модели и хеуристичка средства само су призма кроз коју се у овом делу књиге преламају дубља питања везана за поимање писмености код младих, као и за перцепцију важности културе изражавања. То ауторке под-

стиче да размишљају о томе како васпитно-образовни систем ефикасније може одговорити на нове околности, нове области реализације писаног језика у ери развоја дигиталних технологија, као и на све већа очекивања условљена ширењем концептуалне сфере писмености у XXI веку. Захваљујући спроведеним анкетама и анализи резултата добијених упитницима, читаоци се у овом сегменту књиге могу информисати о концептуализацији писмености из перспективе студената и ученика средњих школа. Такође, дубљом анализом одговора испитаника, ауторке утврђују широк обухват појма писмености, степен његове развијености и разноликост концепта писмености. ПИСМЕНОСТ се на когнитивном плану конкретизује као СПОСОБНОСТ ПИСАЊА И ЧИТАЊА, ПОЗНАВАЊЕ НОРМЕ СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА, ПОШТОВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ПРАВИЛА, СПОСОБНОСТ ПРАВИЛНОГ ИЗРАЖАВАЊА И ДР., а доводи се у везу и са појмом вредности, те ауторке анализом грађе долазе до појмовних метафора попут ПИСМЕНОСТ ЈЕ БЛАГО / ЗЛАТО / ПРИВИЛЕГИЈА / СУНЦЕ / ВАЗДУХ, као и до метафора које сугеришу негативну перцепцију писмености – ПИСМЕНОСТ ЈЕ НЕЖИВО ЗЛО / ТЕЖИНА / ПРАШУМА И СЛ.

Читаоцу заинтересованом за концептуалну анализу и појмовно пресликавање, при разумевању апстрактних домена, пажњу посебно привлачи потпоглавље посвећено концептуализацији правописа, које представља још једну оригиналну когнитивистичку студију Д. Вељковић Станковић и И. Ђорђевић у овој монографији. Анализом одговора ученика IV разреда гимназије, ауторке долазе до 43 појмовне метафоре путем којих се структурира и разуме правопис као апстрактан ентитет. Упознајемо се, између осталих, са метафоричким сценаријима у којима је ПРАВОПИС ОПАСАН, НЕИСПИТАН ПРОСТОР (нпр. ПРАВОПИС ЈЕ ДНО ОКЕАНА / МИНСКО ПОЉЕ), затим нешто непознато, неистражено, неразумљиво (ПРАВОПИС ЈЕ ШПАНСКО СЕЛО, ПРАВОПИСНА ПРАВИЛА СУ ТАЈНЕ), те са сценаријем путовања (УЧЕЊЕ ПРАВОПИСА ЈЕ ПУТОВАЊЕ; НАСТАВА ПРАВОПИСА ЈЕ ЛАВИРИНТ), а место у концептосфери заузима и перцепција правописа као нечега изузетно вредног или нечега важног, што имплицира поштовање (ПРАВОПИС ЈЕ ЗАКОН; ПИСМЕН ЧОВЕК ЈЕ ДИЈАМАНТ; ПИСМЕНОСТ ЈЕ ВРЕДНА, РЕТКА ОСОБИНА).

Посебно потпоглавље монографске целине која је посвећена правопису представља „Примена когнитивног приступа у настави правописа“, где ауторке са когнитивнолингвистичког аспекта разматрају употребу великог слова. С тим у вези, оне настоје да одговоре на питања како мислимо велико слово, које су појмовне метафоре заступљене у концептуализацији овог правописног начела, каква је функција великог слова у медијском дискурсу, каква на друштвеним мрежама и у дигиталном контексту, те каква у писменом изражавању и другим сферама језичке употребе.

Тема завршног, осмог поглавља монографије јесте „Улога примењене когнитивне лингвистике у развоју медијске писмености младих“, а намера ауторки је да проблематику развоја медијске културе представе из перспективе наставе матерњег језика, и то из визууре примењене когнитивне лингвистике; да укажу на неопходност стицања медијских компетенција код младих, што у домену методике наставе подразумева пре свега професионално усавршавање наставника и креирање одговарајућих академских образовних програма. Развој медијске писмености ауторке проучавају и анализирају на примерима из рекламног дискурса, имајући у виду улогу рекламе и пропагандних порука, њихов утицај на човекове слабости, те тежњу пошилаоца рекламне поруке да кроз таргетирање различитих аспеката човековог живота делује на његово мишљење и осећања. Важни процеси које ауторке објашњавају у вези са рекламном поруком везани су за њено *декодирање* и *тумачење*, јер гледалац, на основу вербалног и визуелног садржаја, конструише поруку и увиђа значење рекламе. Све је то резултат когнитивних механизма појмовне интеграције, на основу чега ауторке увиђају релевантност когнитивног приступа када је реч о развоју медијске писмености, а посебну предност овог приступа препознају у његовом потенцијалу за симултано оснаживање медијске, комуникативне и лингвистичке компетенције.

Монографија је употпуњена библиографским подацима – списком цитиране литературе и пописом коришћених извора (уџбеника и приручника; речника и правописа; закона, правилника и наставних планова и програма; као и електронских извора из којих су ексцерпирани примери за потребе анализе у појединим поглављима). Као засебан прилог, посебно инспиративан лингвистима заинтересованим за савремена когнитивистичка истраживања и концептуалну анализу, ауторке на крају књиге дају листу појмовних метафора, распоређених азбучно, према поглављима монографије у којима су описане. Премда су посредни хеуристичке метафоре чија је примарна функција оптимизација и продуктивно вођење наставе, те реализација наставног процеса и усвајање трајног знања, ове метафоре се ослањају на примарне појмовне метафоре и метонимије, које су често универзалне и својствене говорницима различитих језика односно представницима различитих култура.

Књига „Метафоре и аналогије у настави српског језика – когнитивни приступ“, чије су ауторке Драгана Вељковић Станковић и Ивана Ђорђевић представља изузетан допринос како методици наставе српског језика – развоју дидактичких вештина, хеуристичких средстава и модела реализације наставног процеса, тако и примењеној когнитивној лингвистици – концептуалној анализи, те опису, тумачењу и примени когнитивних механизма појмовне метафоре, аналогије и појмовне интеграције при разумевању апстрактних домена. Ауторке су у овој монографији

објединиле вишегодишња теоријска и практична истраживања утемељена на примењеној когнитивној лингвистици, указујући на неопходност примене метафоричких и аналошких повезивања у концептуализацији наставе и учења матерњег језика. Отуда ће ова књига несумњиво бити незаобилазна литература не само професорима српског језика, као реализаторима наставног процеса и водичима у усвајању језичких знања него и лингвистима чија се научна истраживања заснивају на поставкама когнитивистике и проучавању односа између мишљења и језика.

Јована Б. Јовановић*
Институт за српски језик САНУ
Београд

---

* Jovana.Jovanovic@isj.sanu.ac.rs